

Martinova čudesa simboliziraju da je moć svetog čovjeka veća nego svjetovnih plemića, jer je upravo on koji je ustanovio red. Martinova metamorfoza u proroka bila je sljedeći korak prema njegovom *Christoformitas*.

Peto se poglavlje bavi Martinom kao biskupom. Marianne Sághy je podcrtala da je Severova namjera bila da harmonizira Martinov životni stil pustinjaka s njegovom novom ulogom biskupa. Zbog toga je podupro utemeljenje Marmoutiera, gdje je Martin mogao živjeti istovremeno zasebno, ali opet sa svima. Kao biskup, Martinov je zadatak bio pokršćavanje ljudi ruralnih područja. Ondje je služio kao egzorcist: uništavajući poganske idole i liječeći bolesne ljude. Ta su čudesa jako sličila biblijskim pričama o razlici između pogana i kršćana. Martin se i suočio sa Sotonom i ovdje autoričina analiza postaje intrigantna. Ona tvrdi da je prikaz Sotone u formi cara snažna kritika cara i Crkve 4. stoljeća. U vizualnim izvorima i literaturi toga doba slike Krista i cara bile su naizmjenične. Sever u *Vita Martini* naglašava da su askete nasljednici crkve mučenika, a nisu to bogati biskupi. Vita ne završava s Martinovom smrću, ona se može pročitati u pismima. Autorica tvrdi da razlog nije to da Vita nije nastala za Martinova života, već da njegova smrt bi učinila upitnom njegovu pobjedu nad Sotonom. Nadalje, preskakanje Martinove smrti simbolizirala je da Martin uvijek radi sa svojim stadom.

Posljednje, vrlo kratko poglavlje bavi se procesom pisanja Života svetca, koje posvećuje hagiografa. Sever se nadao da *Vita Martini* posvećuje svog pisca i čitatelje. Naglasio je da će Martin uvijek biti s onima koji ga se sjećaju. Marianne Sághy završila je svoje djelo pismom Aureliju đakonu, gdje on tvrdi da uz pomoć *Vita Martini*, sam Martin će biti prisutan s onima koji pričaju ili čitaju o njemu. Čitajući ovaj dio, nisam se mogla oteti dojmu da je autorica, pišući ovo djelo u svojoj smrtnoj postelji, svojom posljednjom rečenicom nije pisala samo o sv. Martinu, već i o samoj sebi, čime je željela pružiti utjehu svojim kolegama i prijateljima zbog svoje prerane smrti.

Dorottya Uhrin

Josip Bratulić, *Svetost i čovječnost. Rasprave o hrvatskoj hagiografiji*, Književni krug, Split 2018., 338 str.

Prošle je godine u izdanju Književnog kruga iz Splita objelodanjeno značajno djelo uglednog hrvatskog znanstvenika, akademika Josipa Bratulića u kojem, za razliku od većine njegovih djela i studija posvećenih filologiji (posebice slavistici), kojima je bitno zadužio hrvatske humanističke znanosti druge polovine 20. i početka 21. stoljeća, obrađuju teme vezane u prvom redu uz danas vrlo popularna hagiografska istraživanja koristeći suvremenu hagiografsku metodologiju nastalu u krugu europskih istraživača ove tematike tijekom posljednjih stotinjak godina. Na sreću, hrvatska je povijest od razvijenoga srednjeg vijeka pa sve do suvremenog doba vrlo bogata hagiografskom baštinom, tako da je autor doista imao izuzetno vrijednu hagiografsku izvornu građu za svoja razmatranja koja su proizvod kako njegovih samostalnih promišljanja tako i naslonjena na hagiografiju kao znanost koja je u posljednje vrijeme doista procvjetala u svim europskim zemljama.

Samo je djelo podijeljeno u šest osnovnih tematskih poglavlja sa ukupno 29 radova koje je autor tijekom posljednjih nekoliko desetljeća objelodanio u raznim časopisima i zbornicima sa znanstvenih skupova, odnosno radovi koje je autor u tim prigodama izložio, kao i nekoliko

predgovora ili pogovora raznim autorskim djelima ili zbornicima sa znanstvenih skupova posvećenim problematici hrvatske hagiografske literature. Pri tome treba istaknuti da je autor znanstveno i sadržajno u ovom djelu značajno izmijenio i dopunio većinu tekstova koje je ranije drugdje objavio, učinivši to iz razloga sve boljeg poznavanja discipline. Hagiografija se, naime, kao humanistička znanost kontinuirano razvija, osobito ona vezana uz zapadno i srednjoeuropske istraživačke napore, koja donosi nove metodološke pristupe i uočava nove mogućnosti istraživanja hagiografskih djela, kao što je primjerice njihova uloga u istraživanju povijesti emocija, sve veću pozornost posvećuje vizualnom materijalu hagiografskog ikonografskog sadržaja koje bitno dopunjuje i pojašnjava važnost pojedinih svetačkih likova u određenom političkom, religioznom, gospodarskom, medicinskom i drugim povijesnim razdobljima. O tome svjedoči već i sama naslovnica Bratulićeve knjige te velik broj slikovnih ilustracija pridodanih njegovom djelu u svrhu boljeg razumijevanja svetačkih kultura u hrvatskoj prošlosti.

Iako su pretežito napisani prije negoli se u hrvatskoj historiografiji pojavio veći interes za takvu vrstu literature odnosno vrela, oni nisu ništa izgubili na svojoj znanstvenoj svježini i vrijednosti jer su pisani korištenjem suvremenih znanstvenih metodologija u istraživanju hagiografske baštine te prateći kretanja u europskoj historiografiji koja je u to vrijeme već posvetila veću pažnju hagiografiji kao važnom izvoru za historiografiju, a osobito medievistiku. Zbog toga, kao i istraživači sličnih tema unutar europske historiografije, i autor ovog djela ne pristupa hagiografskim djelima isključivo kao teološkim studijama već ih razmatra kao povijesni izvor obraćajući posebnu pažnju vremenu u kojem su nastala, samim svetačkim likovima kao subjektima takvih djela, autorima djela hagiografskog žanra, a također i percepciji hagiografskih djela kao i njihovoj popularnosti u znanstvenim i širim čitalačkim krugovima u Hrvata.

Od tekstova o hrvatskim djelima hagiografskog žanra kao prvorazrednih izvora za hrvatsku, ali i europsku povijest, preko obrade nekih djela hrvatskih pisaca prije i nakon hrvatskog narodnog preporoda, uočava se trajna povezanost i interes hrvatskog naroda (prvo duhovne i svjetovne elite, a zatim građanstva i nižih društvenih slojeva) za ovaj žanr jer je hagiografska književnost kao pučka literatura (barem u kasnijim razdobljima povijesti) bila vrlo zanimljiva i snažno je utjecala na oblikovanje religioznosti hrvatskog naroda kako na manjim mikroprostornim tako i na većim makroprostornim razinama. U ovoj monografiji sve rasprave ukazuju na golemo bogatstvo naše pisane, pa tako i hagiografske, baštine. Naši su pisci hagiografskih djela (primjerice Faust Vrančić, Matija Vlačić Ilirik i Bartol Kašić) bili i nacionalni prosvjetitelji, a hagiografski oblikovane priče o znamenitim ljudima iz davnih vremena (primjerice sv. Jeronim, sv. Ćiril i Metoda ili sv. Franjo) kao i iz suvremenog doba, kad su neki naši suvremenici postali uzor dobrote ili intelektualnog poštenja (primjerice J. Turčinović, fra B. Duda i F. Kuharić) te su zaslužili da ih ubrojimo u krug onih velikana koji su sve svoje snage, intelektualne i moralne, uprli u napredak i boljitak društva, a time i spojili svojim radom svetost i čovječnost.

Važno je istaknuti da su u ovoj knjizi pojedini dijelovi posvećeni onim osobama koje do sada nisu promatrane kao pisci hagiografskih djela (B. Kašić, F. Vrančić), iako su i njihovi hagiografski radovi – svetačke legende i životopisi – pridonijeli ostvarenju njihove velike ideje: da se jezikom i tekstovima objedini hrvatski narod, podijeljen i politički i jezično, u cjelinu i ukupnost narodne ideje i zajedništva. Hrvatski hagiografski životopisi i legende bili su, s protokom vremena, čitani u sve širem krugu opismenjenog hrvatskog čitateljstva, a

unutar hagiografskih tekstova unesenim idejama utvrđivali su, kako ističe J. Bratulić, svijest o nužnosti kreiranja jednog jezika i slovopisa ("pravopisa") za cjelokupno narodno biće u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Hagiografski su tekstovi, kao što pokazuje autor, prelazili i političke granice podvojene domovine, a prevladavali su lako i dijalektalne posebnosti u našim narječjima i govorima. U tom smislu, primjerice, pavlinski pisac Hilarion Gašparoti tvrdi da se njegove knjige čitaju i među Hrvatima štokavcima i čakavcima, a ne samo kajkavcima, a dobro su prihvaćene i među Kranjcima.

Konačno, izuzetno nadahnut i važan dio knjige predstavlja pet tekstova posvećenih središnjem liku kršćanske pobožnosti hrvatskog, ali i ostalih europskih naroda tijekom dva tisućljeća kršćanstva. U tom smislu, autor razmatra ulogu Bogorodice kao najvažnije *mediatrix Christianorum* pred Bogom, odnosno kao nebeske majke svih kršćana čije je posredovanje (*intercessio*) smatrano posredovanjem majke svakog čovjeka pred Bogom. U nekoliko tekstova autor razmatra lik Bogorodice kroz povijesna razdoblja, u tekstu o Ardeliju Della Belle analizira njegove propovjedi u kojima zaziva djevicu Mariju kao zaštitnicu, a u jednom je tekstu usredotočen na razmatranje Bogorodice u djelu *Zercalu Marijanskom* Jurja Habdelića.

Možemo zaključiti kako se radi o izuzetno vrijednom djelu koje, kroz autorove tekstove, svjedoči o razvitku hrvatske hagiografije kroz posljednjih pola stoljeća. Upravo zahvaljujući autorovim doprinosima, hrvatska je hagiografija pratila suvremena europska hagiografska znanstvena kretanja (primjerice djela Petera Browna, André Vauchez i drugih), a autor je svojim tekstovima nadahnuo suvremena hrvatska hagiografska istraživanja koja postižu sve veći zamah i približavaju se razini proučavanja europske hagiografije. Iz svih navedenih razloga, kao i zbog činjenice da djelo predstavlja značajan doprinos proučavanju religiozne, prije svega hagiografske, baštine povijesti hrvatskog naroda na svim prostorima koje je nastanjivao u 19. stoljeću, smatram da se radi o izrazito analitički i vrlo promišljeno napisanoj knjizi, prije svega zbog vrlo širokog, rekli bismo enciklopedističkog, znanja samo autora, njegovog izvrsnog poznavanja hrvatske i europske hagiografske baštine kroz više stoljeća njegovanja ovog žanra u Hrvatskoj, te korištenja djela kako uglednih domaćih tako i stranih istraživača hagiografske baštine.

Zaključimo ovaj prikaz sljedećim riječima. S obzirom na to da autor donosi pregled niza znanstvenih problema vezanih uz bogatu hrvatsku hagiografsku baštinu na hrvatskom i latinskom jeziku, pri tome posebno analizirajući najvažnije svetačke figure hrvatske religiozne povijesti od srednjega vijeka pridavši Djevici Mariji kao "prvoj među svecima" središnje mjesto zbog njezina utjecaja na razvitak pobožnosti, mentaliteta i emocija na hrvatskom prostoru, prije svega unutar pobožnosti *Passio Christi* i *Compassio Marie* koja je svoj izričaj pronašla u vrlo popularnoj kasnosrednjovjekovnoj i renesansnoj pasionskoj baštini i dramskim prikazanjima u gradovima diljem Hrvatske, ova je monografija prije svega namijenjena znanstvenoj čitalačkoj publici zainteresiranoj za hagiografsku tematiku, a koja je danas u središtu znanstvenog interesa kršćanskih humanističkih znanstvenika. Istovremeno, djelo je pisano vrlo čitko i primjereno široj čitalačkoj publici, pa predstavlja važnu literaturu za studente, osobito postdiplomante društveno-humanističkog usmjerenja, ali može biti prilično i široj čitalačkoj publici zainteresiranoj za ovdje razmotrene aspekte hrvatske religiozne i kulturne povijesti. U tom smislu veliku ulogu ima svježi i inovativni znanstveni pristup autora, a koji će ponukati čitatelje na daljnja razmišljanja o nekim problemima predstavljenim u ovom djelu.

Zoran Ladić